

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Коношенка Сергія Володимировича на дисертацію
Сосюри Марини Олександрівни „Формування соціальної суб'єктності
неповнолітніх у центрах реабілітації”, поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка**

Актуальність виконаного М.О. Сосюрою дослідження зумовлена тим, що сучасне українське молоде покоління має бути соціально активним, здатним здійснювати самостійний вибір і приймати адекватні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, тобто бути дієвим суб'єктом власної життєдіяльності.

Кандидатське дослідження Марини Олександрівни Сосюри, в якому порушуються серйозні проблеми формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрах реабілітації, є одним з поки небагатьох робіт, присвячених реабілітаційній діяльності з неповнолітніми, де не лише ґрунтовно проаналізовано вказану проблему й запропоновано авторські ідеї щодо їх розв'язання, але й виокремлено та ґрунтовно висвітлено соціально-педагогічний аспект у роботі з родинами дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах, здійснено інструментально-технологічну розробку питання включення неповнолітніх завдяки системній і цілеспрямованій роботі. Тож актуальність та своєчасність дослідження, що захищається не викликає жодних сумнівів.

Наявність єдиної авторської позиції простежується в усьому змісті дослідження, упорядкованому за логічною структурою, що складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі послідовно розкрито актуальність і ступінь розробленості проблеми дослідження, її зв'язок із науковими програмами й темами; логічно визначено науковий апарат; викладено теоретико-методологічні засади дисертаційної роботи; висвітлено наукову новизну, практичне значення результатів наукового пошуку, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

Аналіз змісту розділів праці дає підстави стверджувати, що у дисертації авторкою вирішено цілу низку завдань, зокрема: схарактеризовано соціальну суб'єктність як інтегративну характеристику неповнолітньої особи; розкрито особливості формування соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах; здійснено теоретичне обґрунтування соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрах реабілітації; описано організацію та методику проведення експериментального дослідження; упроваджено соціально-педагогічний супровід формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрах реабілітації.

Відзначаючи суттєві для нас позиції репрезентованої роботи, відзначимо, що М.О. Сосюра на основі аналізу значної кількості джерел (237 найменувань) визначила соціальну суб'єктність неповнолітніх, які опинилися в СЖО, як особистісну характеристику, що передбачає наявність знань і позитивного ставлення до цінностей, норм і цінностей суспільства, власного місця й ролі в суспільному житті, позитивного ставлення до власного здоров'я, усвідомлення власних проблем і шляхів їх подолання, забезпечує готовність особистості до вирішення проблем та виявляється в активно-позитивній відповідальній поведінці щодо відновлення соціальних зв'язків.

У свою чергу, формування соціальної суб'єктності неповнолітніх авторка визначила як спеціально організований цілеспрямований процес активізації суб'єктного потенціалу особистості, що забезпечує усвідомлення і прийняття соціальних цінностей, визначення цілей і способів діяльності з покращення власної життєвої ситуації, формування соціальних якостей (ініціативність, цілеспрямованість, самостійність, активність, відповідальність), залучення до активної участі в суспільно корисній діяльності з метою здобуття позитивного суб'єктного досвіду.

Крім того, М.О. Сосурою обґрунтовано доведено, що формування соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинилися в СЖО, доцільно здійснювати в реабілітаційних центрах, оскільки ці заклади посідають особливе місце в системі захисту неповнолітніх і сприяють забезпеченню реалізації порушених прав дитини, здійснюють соціальний захист, надають комплекс соціальних послуг, забезпечуючи соціальну адаптацію, реабілітацію, корекцію та виховання неповнолітніх.

Не можна не погодитися з автором, що рівень сформованості соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах, можна підвищити, якщо запровадити в діяльність центру реабілітації соціально-педагогічний супровід формування соціальної суб'єктності неповнолітніх. При цьому соціально-педагогічний супровід дисертантка визначає як системний, неперервний, комплексний процес цілеспрямованої соціально-педагогічної допомоги дитині, спрямований на розкриття індивідуальних особливостей та потенційних її можливостей; корекцію відхилень у розвитку; надання суб'єкту виховної діяльності права самостійно здійснювати свій вибір і нести за нього відповідальність.

Варто відзначити той факт, що автором розроблено модель соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрі реабілітації, що передбачає цільовий (мета та завдання діяльності), координативно-управлінський (суб'єкти та об'єкти впливу), змістово-технологічний (етапи соціального супроводу: діагностико-прогностичний, консультативно-навчальний, активно-діяльнісний, оцінювальний; відповідно до кожного з етапів підібрано форми та методи роботи) та діагностично-результативний блоки (розроблено критерії сформованості соціальної суб'єктності неповнолітнього: мотиваційно-ціннісний, який передбачає визнання та усвідомлення соціальних, сімейних та професійних

цінностей; якостей особистості – сформованість таких соціальних якостей, як цілеспрямованість, соціальна активність та відповідальність, локус контролю, здатність до саморегуляції поведінки; когнітивно-поведінковий, який передбачає участь дитини у суспільно корисній діяльності, адекватні взаємини із соціальним оточенням, дотримання здорового способу життя).

Слід відзначити цільовий блок вищевказаної моделі, де мету соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності конкретизовано в завданнях, що передбачали: 1) підготовку суб'єктів до соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітнього; 2) комплексну оцінку потреб дитини та вивчення її соціально-психологічних особливостей; 3) розробку та впровадження програми соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності в подоланні складних життєвих обставин.

Позитивно відзначимо те, що дослідниця під час експерименту створила партнерську мережу з суб'єктів діяльності, які надають послуги, допомогу та соціально-педагогічну підтримку неповнолітнім, які опинилися в складних життєвих обставинах, та їх найближчому оточенню: державні (медичні заклади, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінально-виконавча інспекція, заклади освіти тощо); недержавні організації (громадські організації та благодійні фонди). Для забезпечення стабільності та ефективності роботи створеної партнерської мережі на регулярній основі проводилися робочі зустрічі, круглі столи, семінари та тренінгові заняття, спрямовані на узгодження змісту та напрямів діяльності, розробку планів спільних заходів.

Досить інноваційною, на нашу думку, є розроблена М.О. Сосюрою індивідуальна програма соціально-педагогічного супроводу формування соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах, що реалізовувався за такими етапами: діагностико-прогностичний, консультативно-навчальний, активно-діяльнісний та оцінювальний.

Варто підкреслити й практичну значущість розробленого й впровадженого авторкою курсу тренінгових занять для навчання неповнолітніх позитивних моделей поведінки, що мав назву „Я відповідальний за своє життя!”. Курс складався з чотирьох модулів: „Попередження протиправної поведінки неповнолітніх”, „Здоров'я та репродуктивне здоров'я неповнолітнього”, „Побудова позитивної життєвої перспективи”, „Лідерство та активна життєва позиція”. Проведення занять з курсу, спрямованих на розкриття власного потенціалу неповнолітніх, усвідомлення і прояв сильних сторін, формування уявлень про позитивні моделі поведінки в суспільстві, розвиток здатності до цілепокладання, виконання лідерських ролей, групової взаємодії, сприяли зміні моделі поведінки, навчання прийняття рішень, конструктивному спілкуванню, ефективній організації діяльності та самопізнанню.

Позитивно відзначимо те, що на формувальному етапі експерименту впроваджувалися методи, які стимулювали неповнолітнього до прояву

власної суб'єктної позиції не тільки щодо себе, а й щодо інших людей. Так, з метою організації практичного засвоєння навичок безпечної життєдіяльності застосовано інтерактивні профілактичні методи: ігри „Від знання до безпеки”, „Фотофішка”, „Володар кілець”, „Маршрут безпеки”, форум-театр та квест. Участь неповнолітніх у суспільно корисній, волонтерській діяльності, організації та проведенні масових і групових свят, профілактичних заходів забезпечувала формування в них цілеспрямованості та активності, усвідомлення дій і вчинків у різних видах діяльності, вироблення активної життєвої позиції особистості як суб'єкта життєдіяльності та активного члена суспільства, уміння дитини організувати власний життєвий простір.

У цілому, вважаємо, що дисертаційна робота є цілісним самостійним дослідженням, виконана на високому науково-теоретичному рівні і визначає авторку як серйозну, вдумливу, компетентну дослідницю. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Відзначаючи відповідність рукопису необхідним вимогам, схвально оцінюючи його змістове наповнення і методичний апарат, а також логічну структуру, вважаємо за потрібне висловити деякі дискусійні моменти та пропозиції:

1. Спостерігається невідповідність між заявленими у темі дисертації центрами реабілітації та представленими в експериментальній базі дослідження Центром денного перебування для дітей і молоді, Центром соціально-психологічної допомоги.

2. У розділі 1 дисертації не проаналізовано вітчизняні дисертаційні роботи щодо діяльності реабілітаційних центрів із різними категоріями неповнолітніх, а також дисертаційні роботи з розвитку соціальної суб'єктності, соціальної активності дітей та молоді.

3. На с. 34 тексту дисертації авторка, визначаючи специфічні особливості неповнолітніх 14-18 років, ототожнює їх з підлітковим віком. При цьому, за багатьма віковими періодизаціями особи 16-18 років відносяться до раннього юнацького віку.

4. У підрозділі 1.2 „Особливості формування соціальної суб'єктності неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих обставинах” чітко не перелічено й конкретизовано заявлені у назві особливості.

5. Спостерігається невідповідність між назвами деяких показників соціальної суб'єктності неповнолітніх, представленими у підрозділах 1.3 і 2.1 дослідження.

6. Наведені у додатках А, Б, В діагностичні методики слід доповнити інтерпретаціями отриманих результатів.

Висловлені зауваження і рекомендації не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, що є завершеним, самостійним дослідженням, не знижують її значної наукової і практичної цінності.

Є всі підстави стверджувати, що дисертаційна робота Сосюри Марини Олександрівни „Формування соціальної суб'єктності неповнолітніх у центрах реабілітації” відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13

„Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

С. В. Коношенко

Підпис доктора педагогічних наук
Коношенка С.В. засвідчую

Начальник відділу кадрів

Є.С. Сілін